

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРОЇ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Постановка проблеми. Соціальна інфраструктура аграрної сфери господарювання в сучасних умовах потребує нових методологічних орієнтирів, особливо в економічному та морально-культурному напрямках. В даний час сільське населення, трудові ресурси села виявилися перед новими умовами буття. Вони породжені агресивними ринковими відносинами: переділом власності (землі, засобів виробництва, капіталу), ліквідацією звичних організаційно-правових форм сільськогосподарського виробництва і спеціалізованих підприємств.

Слід відзначити також капіталізацію сільського господарства, різке загострення демографічної ситуації, занепад соціальної інфраструктури та скорочення обсягу соціальних послуг. Це потербує виявлення проблем функціонування соціальної інфраструктури, чинників, які їх породжують, прогнозування можливостей та ресурсів відродження на перспективу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку соціальної інфраструктури аграрної сфери господарювання досліджувалися у працях українських та зарубіжних вчених-економістів: О. Ю. Єрмаков, В.І. Куценко, Е. М. Лібанова, Т.В. Стройко, Л.М. Усаченко та інших. У публікаціях вказаних авторів велика увага приділена питанням розвитку галузей соціальної інфраструктури, особливо освіти та охорони здоров'я, інститутів соціального захисту населення, формуванню та використанню трудових ресурсів аграрного виробництва. Разом з тим, проблеми розвитку соціальної інфраструктури в умовах динамічних змін внутрішнього та зовнішнього середовища життєдіяльності, потребують подальшої ідентифікації та вирішення.

Метою статті є визначення проблем розвитку соціальної інфраструктури в сучасних умовах функціонування аграрного виробництва та обґрунтування теоретичних та практичних напрямів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Трудовий потенціал аграрної сфери економіки характеризується значним скороченням та зниженням ефективності використання та формування. До основних чинників цього негативного процесу слід віднести занепад соціальної інфраструктури, яка супроводжує функціонування аграрного виробництва. Необхідно відзначити, що будівництво, утримання та експлуатація об'єктів соціальної інфраструктури належала, значною мірою, до функцій аграрних формувань – колгоспів та радгоспів. Вони виділяли значні грошові кошти для інфраструктурного обслуговування.

В сучасних умовах розвиток соціальної інфраструктури не є привілеєм агроформувань та агробізнесу. У всякому разі, його проголошення як пріоритетного уявляється декларативним. Це пояснюється зміною фінансових та економічних пріоритетів функціонування підприємницьких структур агробізнесу, різким скороченням кількості аграрних підприємств державної форми власності, недостатнім контролем з боку органів державного та місцевого управління, інститутів громадянського суспільства за участю бізнесових структур у розбудові та підтримці соціальної інфраструктури, соціального захисту населення. Як правило, ця участь обмежується бюджетними платежами та відрахуваннями.

Вказані причини призводять до занепаду соціального обслуговування аграрної сфери економіки. Це проявляється у скороченні кількості дитячих садків, загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних училищ, закладів охорони здоров'я, культури та спорту. Відмічається також різке погіршення престижності сільського способу життя, загострення

демографічної ситуації на селі, знелюднення сільських поселень або їх зникнення у структурі поселенської мережі [1].

Така ситуація, отже, обумовлює тенденцію скорочення чисельності сільського активного населення у працездатному віці. За останні 20 років спостерігається постійне зменшення чисельності працездатного населення. Звертає на себе увагу зменшення в структурі трудових ресурсів потенціалу аграрної сфери молодіжної групи і зростання частки осіб передпенсійного та пенсійного віку. Рівень зайнятості економічно активного сільського населення в останні роки порівняно не високий, особливо у жінок. У середньому по регіонах країни рівень безробіття в аграрній сфері коливається від 30 до 60%, що створює соціальну напруженість у суспільстві.

Однією з найбільш вразливих соціальних груп на аграрному ринку праці залишається молодь. У віковій структурі зайнятого сільського населення частка молоді молодше 30 років постійно знижується. Зберігається висока частка (до 50%) молоді серед сільських безробітних. Праця в сільському господарстві через незадовільні умови як і раніше неприваблива і неконкурентна порівняно з працею в інших сферах економіки.

Працівник сільського господарства, по суті, ні юридично, ні економічно, ні психологічно не сформований як самостійний суб'єкт соціально-трудова відносин. Він не відчуває себе власником своєї робочої сили, його основні зусилля спрямовані на виживання і самозбереження. Раніше на боці працівника стояли профспілки. Зараз вони на селі не є реальною суспільною силою, ні на рівні колективу організації, ні в соціальній взаємодії з роботодавцями та органами виконавчої влади.

Формування соціально-трудова відносин ринкового типу в аграрній сфері економіки знаходиться поки в стадії становлення. Вона характеризується обґрунтуванням нормативно-правової та економічної бази вказаних відносин, розвитку соціальної інфраструктури та надання соціальних послуг. Зараз сформувався своєрідний соціально-трудова механізм врахування інтересів працівників і роботодавців. Його ознаками є наявність тимчасових договорів про зайнятість, орендно-майнові відносини.

Одним з важливих аспектів стану соціального буття зайнятих в аграрній сфері є матеріальне становище людей [2]. Реструктуризація колишніх господарств, скорочення робочих місць, зниження обсягів та ефективності аграрного виробництва, ломка механізмів соціального захисту населення призвели до різкого падіння вартості робочої сили в галузі. За рівнем оплати праці аграрні працівники є економічними аутсайдерами, оскільки спостерігається значний міжгалузевої розрив у розмірі заробітної плати.

За роки реформ принципові зміни зазнала структура доходів трудових ресурсів аграрної сфери за джерелами формування. Значимість оплати праці у формуванні бюджету домогосподарств значно знизилася. Якщо на початок реформ на її частку припадало до 70% сукупного доходу сім'ї, то в даний час близько 50%. Таке зниження частки оплати праці в сімейному доході означає, що зарплата вже не виконує в належній мірі ні соціально-відтворювальної, ні стимулюючої функції. В даний час значну роль у формуванні бюджету сільських домогосподарств відіграють соціальні трансферти (пенсії, допомоги, дотації і пільги), які досягли 30% його обсягу. Проте їх реальна величина на селі є значно нижчою, ніж у місті.

Загальновідомо, що дохід селян формувався, в основному, за рахунок особистого підсобного господарства, тобто з натуральних і грошових надходжень. У сучасних умовах особисте господарство забезпечує 25-30% сукупного доходу. Проте зменшення чисельності сільських сімей, їх старіння, скорочення трудових ресурсів аграрної сфери негативно позначається на обсягах надходжень від ведення особистого господарства.

На тлі зниження рівня життя зайнятих у сільському господарстві відбувається процес соціально-економічного розшарування села. Висока і наростаюча диференціація матеріальної забезпеченості сільських домогосподарств пояснюється, перш за все, відмінностями у величині зарплати, що припадає на одного члена сім'ї, а також більшим

дитячо-утриманським навантаженням на працюючого в найменш забезпечених сім'ях, особливо в тих, у яких діти отримують платну освіту.

Важливим індикатором матеріального добробуту населення прийнято вважати структуру споживчих витрат. Відомо, що, чим нижче частка витрат на харчування та чим більші витрати на непродовольчі товари та послуги, тим краще життєзабезпечення родини. Проведені дослідження свідчать про те, що за роки реформ значно скоротилося споживання населенням країни, в тому числі і сільським, м'ясопродуктів, молокопродуктів, яєць і фруктів. Зросло навантаження у структурі споживання на групу хлібобулочних виробів, картоплі, круп.

Однак в останні роки ціни на продовольчу продукцію постійно підвищувалися, особливо на м'ясо і м'ясопродукти, рибну продукцію, молокопродукти. Це послужило приводом зниження рівня їх споживання. Незбалансований раціон харчування населення, особливо молоді, є головною причиною ослаблення імунної системи та підвищення захворюваності. Цьому сприяють також недостатня пропаганда та реклама здорового способу життя, зменшення уваги агробізнесових структур до розбудови та утримання спортивної інфраструктури – стадіонів, спортивних клубів, майданчиків.

Бідність на селі носить застійний характер, що породжує згубні зміни довгострокової дії у фізичному і психічному здоров'ї людей. Вона локалізується переважно в багатодітних сім'ях та сім'ях, що мають у своєму складі безробітних [3]. У свою чергу, низькі доходи зайнятих в аграрному виробництві спричиняють зменшення попиту на соціальні послуги. Це негативно впливає на розвиток соціальної інфраструктури. Враховуючи скорочення людності сільських поселень та їх кількості, соціально-інфраструктурні об'єкти аграрної сфери є інвестиційно не привабливими.

У цих умовах значної ваги набуває державне регулювання та підтримка розвитку соціальної інфраструктури аграрної сфери господарювання. Мова йде насамперед про формування державних програм розвитку соціальної інфраструктури, бюджетні витрати на утримання інфраструктурних об'єктів та їх будівництво, державні замовлення на підготовку спеціалістів соціальної інфраструктури. Важливе значення має стимулювання агробізнесових структур та їх інвестиційної активності у галузях соціальної інфраструктури. Мова йде про розвиток приватно-державного партнерства, соціальні інновації, соціальний захист населення, яке пов'язане тим або іншим чином із аграрною діяльністю.

Висновки. Розвиток соціальної інфраструктури аграрної сфери економіки супроводжують проблеми зменшення кількості об'єктів, їх значимості, скорочення обсягів соціальних полуг, повільне впровадження інновацій, недостатнє фінансування та інвестування. Їх наявність негативно впливає на трудоресурсний потенціал сільського господарства, його відтворення, спричиняє низький рівень та якість життя. Вирішення вказаних проблем лежить у площині державного регулювання та бюджетної підтримки, приватно-державного партнерства, особливо агробізнесу, розвитку соціальних інновацій.

Анотація

У статті висвітлені основні проблеми розвитку соціальної інфраструктури аграрної сфери економіки та запропоновані стратегічні напрями їх вирішення.

Ключові слова: Соціальна інфраструктура, аграрна сфера, проблеми, державне регулювання, соціальне партнерство, інновації.

Аннотация

В статье освещены основные проблемы развития социальной инфраструктуры аграрной сферы экономики и предложены стратегические направления их решения.

Ключевые слова: Социальная инфраструктура, аграрная сфера, проблемы, государственное регулирование, социальное партнерство, инновации.

Abstract

The article outlines the main problems of the social infrastructure of agriculture and proposed strategic directions to address them.

Keywords: social infrastructure, agriculture, issues, government regulation, social partnership and innovation.

Список використаних джерел:

1. Лібанова Е., Черенько Л., Саріогло В. Аналіз бідності та соціальних наслідків економічної кризи в Україні / Е. Лібанова, Л. Черенько, В. Саріогло / Програма розвитку ООН в Україні. – К.: 2010. С. 5. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.undp.org.ua>.
2. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : [Закон України від 5 лист. 2000 р. № 2017-III (із змінами, внесеними згідно із Законом у 2007 р.)] / Офіц. вісник України. – 2000. – 17 лист. (№ 44). – С. 1. – Ст. 1876.
3. Усаченко Л. М. Теоретико-методологічні засади розвитку взаємовідносин органів державної влади з неурядовими організаціями : автореф. дис... д-ра наук з держ. упр. : [спец.] 25.00.01 / Л. М. Усаченко ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., [б. в.], 2009. – 32 с.